

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ З ТОЧКИ ЗОРУ ВІДТВОРЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ

МАЛАХОВА Л. В.

УДК 339.9:338.439.05-044.372]:331.522.4

Малахова Л. В. Економічний зміст глобальної продовольчої проблеми з точки зору відтворення робочої сили

У роботі розглянуто концепції економічної сутності заробітної плати, проаналізовано види доходів, за рахунок яких забезпечується харчування населення, систематизовано фактори, які впливають на частку доходів, що витрачається на продукти харчування. Виявлено, що значною мірою глобальна продовольча проблема залежить від розвитку трудових відносин. Недостатнє харчування погіршує працездатність людини і, як наслідок, уповільнює економічний розвиток слаборозвинених країн.

Ключові слова: глобальна продовольча проблема, доходи, заробітна плата, працездатність

Рис.: 1. **Бібл.:** 21.

Малахова Лариса Володимирівна – аспірант, кафедра міжнародних економічних відносин, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: larisa_2007@list.ru

УДК 339.9:338.439.05-044.372]:331.522.4

UDC 339.9:338.439.05-044.372]:331.522.4

Малахова Л. В. Экономическое содержание глобальной продовольственной проблемы с точки зрения воспроизводства рабочей силы

В работе рассмотрены концепции экономической сущности заработной платы, проанализированы виды доходов, за счет которых обеспечивается питание населения, систематизированы факторы, влияющие на часть доходов, которая затрачивается на продукты питания. Выявлено, что в значительной степени глобальная продовольственная проблема зависит от развития трудовых отношений. Недостаточное питание ухудшает работоспособность человека и, как следствие, замедляет экономическое развитие слаборазвитых стран.

Ключевые слова: глобальная продовольственная проблема, доходы, заработная плата, работоспособность.

Рис.: 1. **Библ.:** 21.

Малахова Лариса Владимировна – аспирантка, кафедра международных экономических отношений, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: larisa_2007@list.ru

Malakhova L. V. Economic Content of the Global Food Problem in the Context of Reproduction of Labour

The article considers concepts of economic essence of wages, analyses types of income, by means of which population gets food, systemises factors that influence some income, which is spent for food products. It shows that the global food problem significantly depends on development of labour relations. Insufficient catering reduces working capacity of a person and, as a consequence, slows down economic development of under-developed countries.

Key words: global production problem, income, wages, working capacity.

Pic.: 1. **Bibl.:** 21.

Malakhova Larisa V. – Postgraduate Student, Department of International Economic Relations, V. N. Karazin Kharkiv National University (pl. Svobody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: larisa_2007@list.ru

Праця є головним чинником будь-якої виробничої діяльності. В умовах ринкових економічних відносин наймана праця стає товаром, який продається і купується на специфічному ринку праці. На цьому ринку продається і купується не сама праця, а здатність людини до майбутньої діяльності, яка називається робочою силою. Ціна праці є формою прояву вартості робочої сили. Ціна найманої робочої сили на ринку праці виступає у формі заробітної плати [1, с. 187]. Саме від того, на якому рівні оплачується робоча сила, залежить здатність робітника задовольняти свої потреби, а іноді і своєї родини, у першу чергу, харчові. Більшість найманих робітників у країнах, що розвиваються, не отримують належну заробітну плату, що великою мірою загострює глобальну продовольчу проблему. Саме тому визначення економічного змісту продовольчої проблеми з точки зору відтворення робочої сили несе як теоретичне, так і практичне значення.

З питання економічної сутності заробітної плати існує дві принципово різні концепції, так звані «західна» та «марксистська».

Згідно із «західною» концепцією заробітна плата – це ціна праці, тобто еквівалент внеску найманого працівника у формування вартості кінцевого продукту підприємства [1, с. 188]. Теоретичні основи цієї концепції були розроблені А. Смітом [2, с. 234]. У рамках цієї концепції велика увага приділяється теорії «мінімуму засобів існування», яка бере

свій початок у працях Д. Рікардо, Т. Мальтуса, А. Ж. Тюро та Ф. Лассаля [3 – 6]. Наукові розробки у цьому напрямку продовжили французький економіст Ж.Б. Сей, англійський економіст У. Джевонс, американський економіст Дж.Б. Кларк і шотландські економісти Дж. Мілль, Дж. Р. Мак-Куллох [5, 7, 8].

На нашу думку, проаналізувавши роботи вищезгаданих учених, можна сказати, що згідно із «західною концепцією» робітники, отримуючи заробітну плату, еквівалентну їх зусиллям, повинні мати змогу забезпечувати свої харчові потреби повною мірою для відтворення їх робочої сили.

Серед представників іншої концепції слід відзначити швейцарського економіста Ж.-Ш. Сімонді, австрійського економіста Ойген фон Бем-Баверк, французького економіста П. Ж. Прудон, а також видатного економіста К. Маркса, який найбільш докладно розвив цю концепцію [9 – 11].

Проаналізувавши погляди представників «марксистської» концепції, можна сказати, що робітники не отримують оплату за весь витрачений ними робочий час, а це, у свою чергу, призводить до того, що використана ними робоча сила не може бути відтворена повною мірою. Наймані працівники не задовольняють свої фізіологічні потреби через малу заробітну платню та змушені працювати більше оплачуваного робочого часу, що може призводити до зниження продуктивності праці.

На нашу думку, в обох концепціях існує схожа риса, яка полягає в тому, що при зростанні кількості безробітних

людей (приріст населення) середня заробітна плата зменшується. Тобто, коли пропозиція на ринку праці перевищує попит, рівень заробітної плати зменшується та може досягати рівня, нижчого за ціну робочої сили. Це, у свою чергу, знижує продовольчу безпеку населення.

Зауважимо, що в реальній економіці можна знайти достатньо вагомі аргументи як на користь західного варіанту суті зарплати, так і на користь марксистської концепції зарплати як вартості робочої сили.

Проте роботи вищезгаданих учених були присвячені дослідженню задоволення усіх першочергових потреб людини за рахунок заробітної плати, у тому числі й потреби в харчуванні, а в даному дослідженні необхідність в щоденному харчуванні виділяється окремо, як пріоритетна, серед найбільш важливих потреб для підтримки життєдіяльності та працездатності людини.

Мета статті полягає у виявленні економічного змісту продовольчої проблеми з точки зору відтворення робочої сили.

Аналізуючи заробітну плату з точки зору функції відтворення робочої сили, слід зазначити, що існують два її види: номінальна та реальна. Номінальна заробітна плата є заробітна плата, виражена в грошах. Номінальна заробітна плата сама по собі не дає уявлення про фактичний рівень оплати робітника. Наприклад, номінальна заробітна плата може залишитися без зміни, але якщо водночас ціни на предмети споживання і податки зростуть, фактична заробітна плата робітника знизиться, а отже, зменшаться витрати на харчування, погіршиться його якість. Номінальна заробітна плата може навіть зрости, але якщо дорожнеча життя за той же період часу підвищиться в більшому ступені, чим зростає номінальна заробітна плата, то фактична заробітна плата знизиться [12, с. 64].

Реальна заробітна плата є заробітна плата, виражена в засобах існування робітника; вона показує, скільки, і яких предметів споживання і послуг може купити робітник на свою грошову заробітну плату. Щоб визначити реальну заробітну плату робітника, необхідно враховувати величину номінальної заробітної плати, рівень цін на предмети споживання, розмір квартирної плати, тягар податків, сплачуваних робітником, тривалість робочого дня, ступінь інтенсивності праці, наявність неоплачуваних днів при скороченому робочому тижні, кількість безробітних і напівбезробітних, які утримуються за рахунок робочого класу [10].

Подорожчання вартості життя і пов'язане з цим падіння рівня реальної заробітної плати обумовлюються насамперед систематичним зростанням цін на предмети масового споживання. Так, індекс цін на продовольство в період з 2000 р. до 2011 р. зріс з 90 пунктів до 231, що призвело до погіршення раціону харчування малозабезпеченого населення та зростання масштабів голоду [13]. Таке стрімке зростання цін найбільш підірвало продовольчу безпеку населення країн, що розвиваються, а також малозабезпечених жителів розвинутих держав.

Для роботодавця сума заробітної плати, яку він виплачує працівникам поряд з іншими витратами, пов'язаними з наймом персоналу (соціальні виплати, підготовка кадрів і т. ін.) утворюють вартість робочої сили – один з елементів виробничих витрат. У той час як працівники цікавляться насамперед сумою одержуваних ними грошей і тим, що вони можуть на них придбати, роботодавець розглядає оплату праці під іншим кутом зору. До вартості

робочої сили він додає вартість сировини, палива, інші виробничі витрати, з тим, щоб визначити собівартість продукції, а потім її ціну продажу. У кінцевому підсумку розмір заробітної плати впливає на розмір прибутку, який отримує роботодавець [14, с. 54]. Кожен роботодавець прагне отримати найбільший прибуток, через це можливе зниження заробітної плати найманих працівників, особливо в країнах, що розвиваються.

У сучасному суспільстві заробітна плата не є стійким і надійним джерелом існування робітника і його сім'ї. Ціна робочої сили, як і будь-якого іншого товару, схильна до постійних коливань стихії ринку. Періоди зайнятості робочого у виробництві змінюються періодами його повного або часткового безробіття, коли робочий або зовсім позбавляється заробітної плати, або рівень її різко знижується, через що продовольча безпека домогосподарства погіршується та виникає загроза недоїдання, або навіть голоду.

Окрім заробітної плати населення, може отримувати інші доходи такі, як:

- ✦ підприємницький дохід;
- ✦ доходи від власності;
- ✦ трансфертні доходи [15, с. 92].

Усі вищезгадані доходи становлять бюджет домашнього господарства, який використовують для придбання товарів, послуг і для накопичення (у формі майна або грошових вкладів). Ці доходи, які отримують окремі особи сім'ї або домашні господарства внаслідок персонального розподілу доходів домашнього господарства та сукупного доходу суспільства. Таким чином формується рівень життя в суспільстві – ступінь добробуту, матеріально-побутового забезпечення індивіда, сім'ї, населення, який безпосередньо залежить від рівня реальних доходів, всієї системи життєдіяльності людини. Ринок не передбачає забезпечення всім громадянам суспільства однакового рівня життя і його основи – рівня доходів [16].

Диференціація доходів спостерігається як серед населення країн, так і на міждержавному рівні. На сучасному етапі визначилася тенденція так званих «двох третин». Це означає, що пропорція між багатими і незаможними верствами населення країни, як правило, така: третина населення живе гірше двох третин. Певна річ, добробут третини населення розвинутих країн і тих, що розвиваються, – величини не порівнювані: кількість і якість споживаних продуктів, послуг, інформації різко відрізняються. Таке становище зумовлене різним рівнем суспільного поділу праці, сукупністю матеріальних і соціальних умов життя людства [17, с. 139].

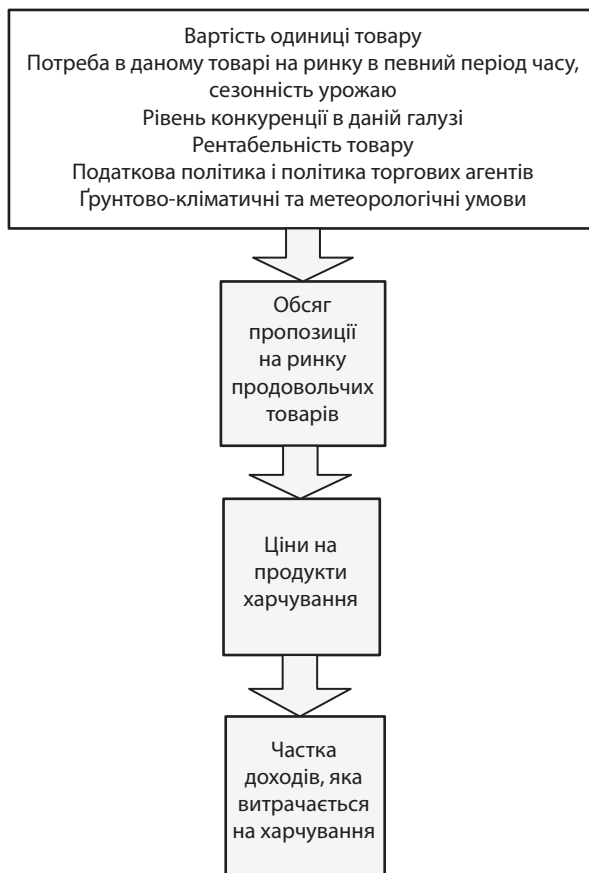
Харчові потреби стоять на першому місці в ієрархії індивідуального споживання. З харчовими потребами також пов'язані витрати домогосподарств на побутову техніку, за допомогою якої відбувається зберігання та приготування їжі. Харчове споживання напряму залежить від величини доходів індивідуального господарства. Частка доходів, що витрачається на харчування, прямо залежить від цін на продукти харчування, які, у свою чергу, пов'язані з об'ємом наявної пропозиції. Величина пропозиції залежить від таких факторів:

- ✦ вартість одиниці товару;
- ✦ потреба в даному товарі на ринку в певний період часу;
- ✦ рівень конкуренції в даній галузі;
- ✦ рентабельність товару;

- ★ податкова політика та політика торгових агентів [18, с. 25].

Закон пропозиції свідчить: якщо ціна на продукцію знижується, то кількість товару, що ввозиться на ринок, скорочується. Для ринку продовольчих товарів це не є безумовним, оскільки сільськогосподарське виробництво залежить від ґрунтово-кліматичних і метеорологічних умов, які, у свою чергу, обумовлюються сонячною активністю. Сонячна активність найбільш стабільно впливає на розвиток зернових культур через зміну вологості й температури. Максимальній сонячній активності відповідає зростання температури землі, зниження вологості повітря і відносно високе виробництво зернових культур. Сонячна активність має свої цикли, що обумовлює певні врожаї кожного року [19, с. 3 – 4].

Фактори, які впливають на частку доходів, що витрачається на продукти харчування, представлені на *рис. 1*.

Рис. 1. Фактори, що впливають на частку доходів, що витрачається на харчування

Складено автором за матеріалами [18, 19].

У країнах з розвинутою економікою харчові витрати складають менше 20 – 30% від загального обсягу витрат, у багатьох країнах, що розвиваються, ці показники досягають позначки 60 відсотків і більше [20, с. 18]. Тобто, найбільш бідніше населення країн, що розвиваються, змушене витрачати майже весь свій дохід на продукти харчування, але і в такій ситуації не забезпечується повноцінне харчування через постійно зростаючі ціни на продовольство.

Кризи і періоди промислового застою розоряють дрібних виробників, які поповнюють армію безробітних і збільшують залежність найманої праці від капіталу, що веде до відносного, а іноді й до абсолютного погіршення становища робітничого класу, яке, зокрема, характеризу-

ється скороченням обсягу споживання і погіршенням його структури. Тобто, однією з головних причин голоду та недоїдання стає бідність, яка не дає можливості купувати та споживати достатню кількість продуктів.

На сучасному етапі проблема нестачі продовольства, як вважає більшість вчених, повинна вирішуватися не за допомогою поставок продовольства за низькими цінами, які практикувалися останні десятиліття, а шляхом усунення основних факторів бідності. У слаборозвинених країнах у першу чергу голодують селяни. Причиною голоду в Африці є те, що більшість сільськогосподарського населення не має доступу до технічних і фінансових засобів для збільшення продуктивності земель [1, с. 695].

Відсутність належного матеріального забезпечення значно погіршує раціон харчування, вміст калорій, вітамінів, мікроелементів якого є дуже низьким, що має негативний вплив на здоров'я людини.

Науково доведено, що нестача продовольства має безліч побічних наслідків: люди, що недоїдають, гірше працюють, погано вчаться, частіше хворіють та ін. За оцінками Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, хронічна нестача їжі призводить до передчасної смерті або інвалідності кожного третього, що недоїдає або голодує. Особливо вразливі діти: їх організми серйозно ослаблені голодом, тому їх часто вбивають хвороби, які не були б смертельними у звичайних обставинах [21].

Тобто, робітники, що не отримують достатньої кількості грошей для забезпечення життєдіяльності, поступово втрачають свою працездатність. Таким чином, утворюється замкнуте коло протиріч. У людини, що погано харчується через малий дохід, спостерігається зниження фізичної та розумової активності, що, у свою чергу, не дає працівнику плідно працювати та отримувати більше грошей. Працівник не в змозі повною мірою застосовувати свою робочу силу, тобто, сукупність своїх фізичних, розумових і організаторських здібностей, набутих знань і досвіду. А отже, погане харчування призводить до зниження ефективності праці, що, у свою чергу, уповільнює економічний розвиток слаборозвинених країн.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна зробити висновок, що великою мірою глобальна продовольча проблема залежить від розвитку ринкових відносин. Для купівлі продуктів харчування необхідні гроші, які частіше за все представляють собою заробітну плату, тобто, перетворену форму вартості та ціни робочої сили. У більшості країн, що розвиваються, велика частина населення не отримує достатню кількість коштів для підтримки своєї життєдіяльності. Основними причинами цього стає великий рівень безробіття, що дає змогу роботодавцям сплачувати мізерну заробітну плату через велику конкуренцію на ринку праці. Через погане харчування знижується ефективність та продуктивність праці, що в цілому знижує економічний розвиток країн «периферії». Можна констатувати, що для боротьби з голодом необхідне забезпечення всіх працездатних людей роботою з достойною оплатою. Від влади голодуючих країн потрібне проведення політики, що забезпечує доступ до землі як засобу виробництва та забезпечення стабільних доходів всіх верств населення. Тобто, в основі глобальної продовольчої проблеми лежить економічна основа розвитку трудових відносин. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Хисамутдинов И. А.** Основы экономики и теории рынка : учеб. пособ. / И. А. Хисамутдинов. – Уфа : Изд-во УГНТУ, 2010 – 734 с.
2. Экономическая теория / Под ред. А. И. Попова. – 4-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 544 с.
3. **Рикардо Д.** Начало политической экономии и налогового обложения. Избранное / Д. Рикардо; [Пер. с англ.; предисл. П. Н. Ключкина]. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с.
4. **Мальтус Т. Р.** Опыт о законе народонаселения / Т. Р. Мальтус. – Петрозаводск : Петроком, 1993. – 139 с.
5. **Трунин С. Н.** Экономика труда / С. Н. Трунин. – М. : Экономика, 2009. – 496 с.
6. **Фалькнер С. А.** Происхождение железного закона заработной платы: социальные проблемы в экономической литературе XVII-го и XVIII-го вв. / С. А. Фалькнер. – М. : 3-я Государственная типография, 1920. – С. 121 – 126.
7. **Борисов Е. Ф.** Экономическая теория : учебник / Е. Ф. Борисов – М. : Юрист, 1997. – 568 с.
8. **Загуляев Д. С.** Организация отплаты труда рабочих на техническом обслуживании оборудования промышленных предприятий : автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Д. С. Загуляев. – Ижевск, 2007. – С. 31.
9. Історія економічних учень : навч. посіб. / В. Д. Базилевич, Н. І. Гражевська, Т. В. Гайдай, П. М. Леоненко, А. П. Нестеренко. – К. : Знання, 2004. – 1300 с.
10. **Бём-Баверк О.** Избранные труды о ценности, проценте и капитале / Ойген фон Бём-Баверк. – М. : Эксмо, 2009. – 912 с.
11. **Бём-Баверк О.** Критика теории Маркса / Ойген фон Бём-Баверк. – М. : Социум, 2002. – 284 с.
12. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч.-метод. посібник / За заг. ред. проф. Качана Є. П. – Тернопіль : ТДГУ, 2006. – 373 с.
13. Офіційний сайт Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/>
14. **Фролова Т. А.** Экономика предприятия / Т. А. Фролова. – Таганрог : ТРТУ, 2005. – 112 с.
15. Политика доходов и заработной платы : учебник / Под ред. П. В. Савченко и Ю. П. Кокина. – М. : Юрист, 2000. – 456 с.
16. **Воробьев Е. М.** Экономическая теория. Курс лекций / Е. М. Воробьев, А. А. Гриценко, М. Н. Ким, В. Н. Лисовицкий. – Х. : ФОП Чиженко С. Ю., 2006. – 396 с.
17. Основи економічної теорії / В. О. Рибалкін, М. О. Хмельевський, Т. І. Біленко та ін. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. – 351 с.
18. **Власова О. В.** Рынок продовольственных товаров / О. В. Власова, Е. Н. Киселева, Е. Б. Коннова. – М. : Вузовский учебник, 2009 – 144 с.
19. **Трухачев В. И.** Сезонные и циклические закономерности зернового производства / В. И. Трухачев, А. Н. Байдаков, Е. Г. Никитенко // Научный журнал КубГАУ. – 2012. – № 75(01). – С. 3 – 4.
20. Global Wage Report 2008-09 / International Labour Office. – Geneva, 2008. – 120 p.
21. Офіційний сайт Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.who.int/ru/

REFERENCES

- Borisov, E. F. *Ekonomicheskaja teoriia* [Economic theory]. Moscow: Yurist, 1997.
- Bazylevych, V. D., Hrazhevskaja, N. I., and Haidai, T. V. *Istoriia ekonomichnykh uchen* [History of economic doctrines]. Kyiv: Znan- nia, 2004.

- Bem-Baverk, O. *Izbrannye trudy o tsennosti, protsente i kapitali* [Selected works of the value, and the percentage of capital]. Moscow: Eksmo, 2009.
- Bem-Baverk, O. *Kritika teorii Marksa* [Criticism of Marx's theory]. Moscow: Sotsium, 2002.
- Ekonomicheskaja teoriia* [Economic theory]. St. Petersburg: Piter, 2009.
- Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor Economics and Labor Relations]. Ternopil: TDEU, 2006.
- Falkner, S. A. *Proiskhozhdenie zhelezного zakona zarabotnoy platy: sotsialnye problemy v ekonomicheskoy literature XVII-go i XVIII-go vv.* [Origin of iron law of wages: social problems in the economic literature XVII-th and XVIII-th century]. Moscow: 3-ia Gosudarstvennaia tipografiia, 1920.
- Frolova, T. A. *Ekonomika predpriatiia* [Enterprise Economics]. Taganrog: TRTU, 2005.
- Global Wage Report 2008-09*. Geneva: International Labour Office, 2008.
- Khislamutdinov, I. A. *Osnovy ekonomiki i teorii rynka* [Fundamentals of the economy and market theory]. Ufa: UGNTU, 2010 – 734 s.
- Maltus, T. R. *Opyt o zakone narodonaseleniia* [Essay on the Principle of Population]. Petrozavodsk: Petrokom, 1993.
- Ofitsiinyi sait Prodovolchoi i silskohospodarskoi orhanizatsii OON (FAO). <http://www.fao.org/>
- Ofitsiinyi sait Vsesvitnoi Orhanizatsii Okhorony Zdorov'ia. www.who.int/ru/
- Politika dokhodov i zarabotnoy platy* [Incomes policy and wages]. Moscow: Yurist, 2000.
- Rikardo, D. *Nachalo politicheskoy ekonomii i nalogovogo oblozheniia* [Principles of Political Economy and Taxation]. Moscow: Eksmo, 2007.
- Rybalkin, V. O., Khmelevskiy, M. O., and Bilenko, T. I. *Osnovy ekonomichnoi teorii* [Basic economic theory]. Kyiv: Akademiia, 2002.
- Trukhachev, V. I., Baydakov, A. N., and Nikitenko, E. G. "Sezonnye i tsiklicheskie zakonomernosti zernovogo proizvodstva" [Seasonal and cyclical patterns of grain production]. *Nauchnyy zhurnal KubGAU*, no. 75(01) (2012): 3-4.
- Trunin, S. N. *Ekonomika truda* [Labor Economics]. Moscow: Ekonomika, 2009.
- Vorobev, E. M., Gritsenko, A. A., and Kim, M. N. *Ekonomicheskaja teoriia* [Economic theory]. Kharkiv: Chizhenko S. Yu., 2006.
- Vlasova, O. V., Kiseleva, E. N., and Konnova, E. B. *Rynok proizvodstvennykh tovarov* [Food market]. Moscow: Vuzovskiy uchebnyk, 2009.
- Zaguliaev, D. S. "Organizatsiia otplaty truda rabochikh na tekhnicheskome obsluzhivaniie oborudovaniia promyshlennykh predpriatii" [Organization of workers to repay the maintenance of equipment of industrial enterprises]. *Avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.05*, 2007.